

AKDENİZ GÜVENLİĞİNE YÖNELİK NATO VE AVRUPA BİRLİĞİ GİRİŞİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

75

Merve AYTAÇ

Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü, e-posta: merveytac@sdu.edu.tr

Muharrem GÜRKAYNAK

Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: muharremgurkaynak@sdu.edu.tr

AKDENİZ GÜVENLİĞİNE YÖNELİK NATO VE AVRUPA BİRLİĞİ GİRİŞİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Öz

Soğuk Savaş sonrası yeni tehditlerin ortaya çıkması ve Avrupa Birliği'nin (AB) genişleme süreciyle Akdeniz hem Avrupa hem de Atlantik güvenliği için daha önemli hale gelmiştir. Avrupa Birliği Akdeniz bölgesinde işbirliğine yönelik girişimlerde bulunmuş ancak bu girişimler istikrarlı komşular çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak Batı için Sovyet tehdidi sona erdikten sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da meydana gelen gelişmeler sonucunda AB'nin yanı sıra Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü (NATO) de güney ve kuzey işbirliğini artırmak; uluslararası güvenliğe katkıda bulunmak amacı ile Akdeniz'e yönelmiştir. AB'nin aksine NATO Akdeniz'deki çatışmaların önlenmesine yönelik stratejik ortaklık aramaktadır. Özellikle Ortadoğu'da yer alan istikrarsız devletler, yükselen radikal İslam ve kitle imha silahlarındaki artış NATO'yu Akdeniz'e yönlendirmiştir. Karşılıklı güvensizliklerin ortadan kaldırılması ile ortak güvenlik Akdeniz'e genişletilebilecektir. Bu çalışma, AB ve NATO Akdeniz politikalarının gelişimini irdeleyerek benzer ve farklılaştığı noktaları analiz etmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede elde edilen bilgiler ışığında daha çok sert güç ile anılan NATO'nun ve normatif bir güç olarak ortaya çıkan AB'nin, Akdeniz'deki siyasi girişimlerinin yetersiz ve etkisiz kaldığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *NATO, Akdeniz, Avrupa Birliği, Güvenlik, Atlantik*

Abstract

With the emergence of new threats after the Cold War and the enlargement process of the European Union (EU), the Mediterranean Sea has become more important for Transatlantic security. The European Union has taken initiatives to cooperate in the Mediterranean region since 1970 onwards, but these initiatives have been shaped within the framework of stable neighbors. However, as a result of the developments in the Middle East and North Africa after the end of the Soviet threat to the Western security, NATO as well as the EU, looked for increasing cooperation between the south and north; in order to contribute to international security. However, unlike the EU, NATO has been seeking a strategic partnership to prevent conflicts in the Mediterranean. Unstable states, rising radical Islam and the increase of weapons of mass destruction let NATO to the Mediterranean. As a result of the elimination of mutual distrust, joint security can be extended to the Mediterranean Sea. This study examines the development of EU and NATO Mediterranean policies and tries to analyze similar and differentiated points. Within this framework, in the light of the information obtained, it is seen that NATO, which is referred to as a hard power, and the EU, which emerges as a normative power, remained inadequate and ineffective at the political partnership in the Mediterranean.

Key Words: *NATO, Mediterranean, European Union, Security, Atlantic*

1. Giriş

Akdeniz bölgesi tarih boyunca önemini korumuş, yüzyıllarca boyunca Kartaca, Asur, Mısır, Hitit, Roma, Venedik, Ceneviz, Osmanlı gibi farklı uygarlık ve devletlere ev sahipliği yapmıştır (Lopez & Almeida, 2017: 9). Bölgedeki egemen güçlerin yüzyıllar içinde değişimi birçok uygarlığın Akdeniz için mücadele ettiğini; bölgede çatışma ve savaşın eksik olmadığını göstermektedir.

Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) üyesi olan Avrupa ülkeleri, Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerine tarih boyunca özen göstermişlerdir. Sadece coğrafi yakınlık değil, aynı zamanda Avrupa ülkelerinin bölgeyle bağları ve Akdeniz ülkelerinin sahip olduğu kaynaklar da Avrupa'yı Akdeniz'le iyi ilişkiler kurmaya itmiştir.

Özellikle Ortadoğu'da artan çatışma nedeniyle AB'nin ve NATO'nun bölgeye yönelik politikalarında artış olduğu düşünülse de özellikle Avrupa ülkeleri, 1970'lerden itibaren Akdeniz'e yönelik girişimlerde bulunmaktadırlar. Bu kapsamda AB'nin günümüze kadar izlemiş olduğu Akdeniz politikası, bölgeyi barış ve istikrarın hâkim olduğu güvenli bir alana dönüştürme isteği etrafında şekillenmektedir (Spencer, 2002: 135). Avrupa Topluluğu, Akdeniz ülkelerini eski koloniler değil ticarete açık yeni ülkeler olarak kabul ederek ilişki kurmaya başlamıştır. Bunun sonucunda Akdeniz ülkeleri de ekonomik ilişkiler çerçevesinde Avrupalı ülkelerle daha yakın ilişkiler kurmaya meyilli hale gelmiştir.

NATO'nun Akdeniz'e yönelmesi ise Güney Avrupa devletlerinin bölgenin, Avrupa güvenliğine tehdit oluşturduğunu belirtmesi ile gündeme gelmiştir. NATO 1991 öncesinde Sovyetler Birliği ve sert güvenlik önlemlerine odaklanırken, Soğuk Savaş sonrasında gerek tehdit ve risklerin değişmesi gerekse "alan dışı" konsepti sonucunda Akdeniz'de güven artırıcı girişimlerde bulunmuştur. Ancak NATO'nun Soğuk Savaş döneminde kolektif savunma örgütü olarak ortaya çıkması ve yeni konseptin belirsizliği Akdeniz ülkelerinin, NATO'ya daha temkinli yaklaşmasına neden olmuştur.

Son yıllarda Akdeniz'de yaşanan çatışmaların artması, bölgenin sadece Avrupa güvenliği için değil barışın korunması için de son derece önemli olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede çalışma bölgedeki aktüel gelişmeleri tartışmaktan çok, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB ve NATO girişimlerini "sert" ve "yumuşak" güvenlik kapsamında ele almakta ve böylece iki farklı girişimi karşılaştırarak bölgeye yönelik gelecek girişimlerin çerçevesini çizmeyi amaçlamaktadır.

2. Akdeniz ve Avrupa Güvenliği

NATO'nun 1989 öncesinde Doğu Avrupa'ya odaklanmasından dolayı Akdeniz'e olan ilgisi sınırlı kalmıştır. 1989 sonrasında Akdeniz'in daha önemli hale gelmesi ile birlikte NATO da bölgeye yönelmiştir. Aynı zamanda Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde istikrar ve düzenin sağlanması ile bu bölgelerde daha az güvenliğe ihtiyaç duyulur hale gelmiştir. Böylece Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik ve güvenlik örgütleri ile bütünleşmesi sonucunda NATO ve AB; Balkanlar, Kafkasya ve Akdeniz bölgelerine yönelmiştir.

Günümüzde Akdeniz ve Avrupa güvenliği arasındaki fark giderek ortadan kalkmış, böylece Avrupa'da güvenliğinin sağlanabilmesi için güneyde de istikrarın sağlanması önem arz etmeye başlamıştır. Özellikle Akdeniz'de meydana gelen düzensiz göç, terörizm, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti gibi ekonomik ve sosyal problemlerin -yayılma etkisinin (*spill over*) bir sonucu olarak- Avrupa'ya ulaşması hem AB'nin hem de NATO'nun Akdeniz'e yönelmesine neden olmuştur.

Akdeniz, sadece Avrupa değil aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Ortadoğu'da da istikrarın sağlanabilmesi için önemlidir. Bölge giderek kriz ve sorun üreten bir alan haline gelmektedir. Bu nedenle de özellikle Akdeniz'de bulunan AB ülkeleri için tehdit kaynağı olmaktadır. Ayrıca Akdeniz'in Kuzey Afrika, Ortadoğu, Balkanlar, Adriyatik, Ege ve Batı Sahra ülkelerini kapsayan geniş bir coğrafya olması ve kendi içinde bölgesel sorunlar barındırması nedeniyle, bu durum ortak Akdeniz politikasının oluşturulması ve uygulanması önündeki en önemli engeldir (Barbé & Johansson-Nogués, 2008: 88).

Akdeniz'e özel ancak daha geniş perspektife sahip bir politikanın oluşturulması üç nedenden ötürü gereklidir. Öncelikle Balkanlar, Doğu Avrupa ve Baltık bölgesine yönelik siyasi, ekonomik ya da sosyal politikalar Avrupa politikaları içerisinde; Kuzey Afrika ve Basra Körfezi ise Ortadoğu

politikaları içerisinde yer alırken Akdeniz'e yönelik girişimler de çok yönlü olmaktadır. İkinci olarak, coğrafi anlamda geniş, farklı kültür ve siyasi yapıya sahip olan Akdeniz'in sorunları ise benzer problemler etrafında şekillenmektedir. Genellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde var olan ekonomik gelişmenin ve demokratik yönetimlerin eksikliği ile radikalizm gibi problemler Akdeniz Havzası'nda da tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle Akdeniz'in çeşitliliği göz önünde bulundurulurken aynı zamanda temel sorunlara yönelik çözümler aranmaktadır. Son olarak teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin de etkisi ile uluslararası problemler coğrafi kısıtlamalardan yoksundurlar (Kumar, 2003:99). Özellikle güvenlik konuları bölgesel olmaktan daha çok küresel olmaya başlamıştır. Bu nedenle bir problemin Ortadoğu mu, yoksa Avrupa kaynaklı mı olmasından daha çok bir başka bölge için tehdit oluşturup oluşturmadığı daha önemlidir. Ortadoğu krizler üretmeye meyilli bir bölge iken Akdeniz, Avrupa güvenliğinin eşigidir. Bu kapsamda NATO ve AB bölgede artan kitle imha silahları, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi güvenlik sorunlarını ele almakta ve bölge ile daha yakından ilgilenmektedir.

Akdeniz Avrupa güvenliği için giderek artan bir öneme sahip olmakta ve sert güvenliğin yanı sıra yumuşak güvenlik kavramı kapsamında da ele alınmaktadır. Sert güvenlik ve yumuşak güvenlik Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan kavramlardır. Bu ayrım özellikle ikinci nesil savaşlar sonrası oluşan konvansiyonel ve gayri nizami savaş ayırımı ile tartışma haline gelmiştir. Sert güvenliğin genel özellikleri:

- Bir devlete bir başka devlet tarafından meydana gelen tehditlere yöneliktir.
- Dışarıdan gelen tehdide yönelik askeri güç kullanımı seçeneği mevcuttur.
- Güvenlik coğrafi olarak ele alınır ve belirli bir bölgenin güvenliğine yöneliktir.
- Askeri ittifaklar oluşturmak ve askeri gücü caydırıcı unsur olarak kullanabilmeyi kapsar.
- Derinlemesine çözümler aranır.

Yumuşak güvenlik ise;

- Bir devlete yönelik tehdit devletin içinden ya da sınırdaş devletlerden meydana çıkmaktadır.
- Askeri güç kullanımı seçenekler arasında yer almamaktadır.
- Tehditlere karşı alınan önlemler coğrafi değil, politika bazlıdır.
- Sunulan çözümler daha geniş kapsamlı politikalardan oluşmaktadır (Fatic, 2002: 95).

Akdeniz iki güvenlik yaklaşımında da ele alınmaktadır. Öncelikle siyasi istikrarsızlığın ve ekonomik az gelişmişliğin bulunduğu bölge, kültürel ve sosyal yapı olarak da farklılık göstermektedir. Bu nedenle askeri önlemlerin yanı sıra, sadece AB değil aynı zamanda NATO da yumuşak güvenlik kapsamında Akdeniz'e yönelik adımlar atmaktadır.

Daha geniş bir Akdeniz politikasının üç nedenden ötürü gerekli olduğu söylenebilir. Öncelikle zengin Avrupa ile istikrarsız Ortadoğu arasında kalmış bir bölge olarak Akdeniz ülkeleri arasında ekonomik ve sosyal farklılıklar bulunmaktadır (King, 1995: 3). Nüfusun bu bölgede kuzeye göre daha fazla olması düzensiz göç, insan kaçakçılığı gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. İkinci olarak Akdeniz Havzası'nda yer alan enerji kaynakları, sadece Avrupa ülkeleri için değil, aynı zamanda ABD için de hayati önem taşımaktadır (Holmes, 1996: 179). Hazar ve İran'dan Batı pazarına giden petrol ve doğalgaz boru hatlarının da bu bölgeden geçmesi özellikle enerji güvenliği açısından son derece önemlidir. Son olarak Doğu ve Batı'nın kesişim noktası olarak, birden fazla farklı medeniyete ev sahipliği yapmaktadır. Bu da bölgedeki çatışma riskini artırmaktadır (Sullivan, 1999).

Akdeniz güvenliği farklı açılardan ele alınabilir. Ancak bölge coğrafi koşullar çerçevesinde uzun yıllardır süren çatışmalara ev sahipliği yapmaktadır. Kuzey Afrika'dan özellikle İspanya ve İtalya'ya yönelen insan kaçakçılığı ve düzensiz göç, Ortadoğu'da devam eden İsrail - Filistin çatışması ve Türkiye ile Yunanistan arasında süregelen Kıbrıs sorunu Akdeniz'e yönelik işbirliği girişimlerinde öncelikli konulardır (Lia, 1999: 42). Hali hazırda devam eden problemlerin yanı sıra 2010'da patlak veren Arap Baharı ve sonrasında meydana gelen Suriye Krizi ise bölgede düzen ve istikrara olan

ihtiyacı daha da perçinlemiştir. Ancak tarihsel olarak önemli bir konumda bulunan Akdeniz'e yönelik girişimler Avrupa Topluluğu tarafından 1970'lerde ortaya çıkarken, 1990'larda ise NATO bölgede aktif olmaya başlamıştır.

Hem Soğuk Savaş sürecinde hem de Soğuk Savaş'ın sonlanmasından sonra bölgesel güven artırıcı önlemlerin (*Confidence-Building Measures*, CBM) geliştirilmesi Akdeniz'deki yeni güvenlik arayışlarının da ana hedeflerinden biri haline gelmiştir (Spencer, 1997: 24). En genel anlamda CBM bölgesel komşular arasında meydana gelebilecek çatışmaları önlenmesine ya da uzun süredir devam eden ve iletişim kanallarının kapanmış olduğu ihtilafların çözümüne yönelik Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmış araçlardır (Brayton, 1980: 382). Bu çerçevede NATO'nun ve AB'nin Akdeniz Politikaları CBM kapsamında ele alınmakta her iki topluluk da Akdeniz'de güvenliğin artırılmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu kapsamda tarihsel olarak 1970'lere dayanan AB Akdeniz politikaları ele alınacaktır.

3. Avrupa'nın Akdeniz Politikası

Dekolonizasyon dönemi sonrası Fransa gibi bazı Avrupalı devletler hala eski sömürgeler üzerinde kontrol sahibi olmak istemiştir. Özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda Soğuk Savaş'ın en sert dönemleri olduğu düşünüldüğünde Avrupa'nın MENA bölgesinde varlığını korumak ve etkisini sürdürmek istemesi anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler, kendilerine örnek olacak ve öncülük edecek devletlere ihtiyaç duyarlar, bu çerçevede imzalanan çok taraflı ve/veya iki taraflı anlaşmalar bu bölgeler arasında bağımlılık yaratmaktadır (Calabrese, 1997: 104).

Dekolonizasyon süreci sonrasında Bağlantısızlar'ın görece güçlenmesi nedeniyle Avrupalı devletler bölgede etkilerinin azalmasını istememişlerdir. Bu devletlerden özellikle Fransa'nın Akdeniz politikaları İkinci Dünya Savaşı sonrasına dayanmaktadır. Fransa bu dönemde daha etkin bir Avrupa siyaseti izleyebilmek hem de eski sömürgeler üzerinde kontrolünü kaybetmemek adına MENA bölgesine yönelik politikalara ağırlık vermiştir. İsrail'in kurulmasıyla birlikte Fransa daha çok Frankofon ülkeleri ve eski sömürgeler üzerinden politikasını şekillendirirken; Avrupa Topluluğu (AT) içinde de Almanya'yı Ortadoğu ve Akdeniz ile dengelemeye çalışmıştır (Fırat, 2009: 118). Ancak 1973 OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) Krizi sonrası dönemin Cumhurbaşkanı Georges Pompidou Fransa'nın Arap ülkelerinden petrol ihtiyacını temin etmesi nedeniyle bu ülkelerle daha yakın ilişkiler takip etmiştir (Musaoğlu, 2006: 483). Fransa'nın Arap siyasetinin bir ayağı olan ve uzun dönemde Akdeniz politikasının da bel kemiğini oluşturan Kuzey Afrika ülkeleri ile bu dönemde ikili anlaşmalar imzalanmıştır.

AT/AB içinde Fransa'nın tutumu genişleme ve derinleşme ikilemini beraberinde getirmiştir. Almanya ve İtalya'nın aksine Fransa daha kurumsallaşmış daha az üyeye sahip bir Birlik'ten yana olmuştur (Kerikmäe & Chochia, 2016). Soğuk Savaş süresince AT'de çok daha etkin olan Fransa, Doğu Avrupa genişlemesi ile Almanya'nın Birlik içinde daha üstün hale geleceğinden çekinmiştir. Bu nedenle olası Doğu Avrupa genişlemesine karşılık Akdeniz politikasına ağırlık vermiştir. Bu bağlamda Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz ayağını güçlendirerek üye ülkelerin Akdeniz ile ikili işbirliği anlaşmaları imzalamalarına öncü olmuş ve ikili anlaşmalarla Avrupa – Akdeniz ilişkilerinde etkili olmuştur. Ancak Avrupa devletlerinin ikili anlaşmalar aracılığıyla Akdeniz ile işbirliği yapmaları ve birbirlerinden bağımsız ilişkiler yürütmeleri; Topluluk açısından ortak bir politika geliştirmeyi zorlaştırmaktadır. Bu çerçevede 1972 yılında yapılan Paris Zirvesi'nde "Dış İlişkiler" başlığı altında, Akdeniz ülkeleri ile Topluluk düzeyinde ilişkilerin geliştirilmesi ve ortak bir politika oluşturulması gündeme gelmiştir (European Communities, 1972: Madde 11).

3.1. Global Akdeniz Politikası (1972 – 1992)

1970'lerin sonlarına gelindiğinde Avrupa ülkelerinin tüm Mağrip (Tunus, Cezayir, Fas ve Batı Sahra) ve Maşrik (Mısır, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistin) ülkeleri ile ikili anlaşmaları mevcuttu. Ancak Paris Zirvesi'nde Topluluk ortak bir Akdeniz politikası oluşturulmasına yönelik isteğini belirtmiş ve bunun sonucunda 1973'te "Global Akdeniz Politikası" (GAP) yürürlüğe girmiştir (Tsoukalis, 1977: 430).

GAP Euro - Akdeniz Ortaklık sürecinin başlangıcı olarak ele alınmakta ve Akdeniz’de gelişmekte olan ülkelere sosyal ve mali yardımların yapılması, Topluluk ile bu ülkeler arasındaki ilişkilerin ileri düzeye taşınmasına vurgu yapmaktadır. 1972 yılına kadar yapılan ikili anlaşmaların uygulanabilir ve sürdürülebilir politikalar içermemesi nedeniyle Topluluk, üye devletlerin imzaladıkları anlaşmalar yerine daha etkili bir ortak dış politika adımı olarak bu politikayı geliştirmiştir. Çünkü ikili anlaşmalar sadece Mağrip ülkeleri ile ekonomik ve mali ilişkileri kapsamaktaydı. Ancak Paris Zirvesi Deklarasyonu 11. maddesinde belirtildiği gibi yeni ilişkilerin tüm Akdeniz ülkeleri ile çok boyutlu ilişkilerin kurulması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (European Communities, 1972: Madde 11). Topluluk üyeleri özellikle Akdeniz’in farklı kültürlere, dinlere, siyasi ve ekonomik yapılara ev sahipliği yapan bir bölge olması nedeniyle, Akdeniz’e özgü ancak çok boyutlu bir politika geliştirilmesi konusunda mutabık kalmışlardır. Bu bağlamda GAP kapsamında Yunanistan, Cezayir, Güney Kıbrıs, Mısır, İsrail, Lübnan, Malta, Fas, Portekiz, İspanya, Suriye, Tunus ve Türkiye ile öncelikle ekonomik ilişkiler kurulmasına önem verilmiş ve bu ülkeler AET’nin “Akdeniz Ortakları” haline gelmiştir (Isaac & Kares, 2017: 3). Böylece GAP ikili anlaşmaların etkisizliğini ortadan kaldırırken aynı zamanda tüm Akdenizli aktörler için ortak bir politikaya sahip bir şemsiye olarak ortaya çıkmıştır (Kausch & Youngs, 2009: 965).

Petrol tedarikçisi ve siyasi çatışma merkezi olan Akdeniz’in Avrupa algısı göz önüne alındığında beklenen yardımlar ve ekonomik destekler bu ülkelerde başarıya ulaşamamıştır. Bu dönemde, özellikle Arap - İsrail Çatışması ve 1973 Petrol Krizi gibi gelişmeler GAP’ı etkilemiştir (Aşkar Karakır & Aknur, 2015). Bu nedenle GAP Bölgede meydana gelen krizler ve tüm ülkelerdeki farklılıkları göz ardı ederek küresel bir politika oluşturmayı hedeflemesi nedeniyle başarıya ulaşamamıştır.

3.2. Yenilenmiş Akdeniz Politikası (1992 – 1995)

GAP’ın sonlanması tam da Soğuk Savaş’ın sonlandığı ve Avrupa devletlerinin de yeniden yapılanmaya gittiği bir döneme denk gelmektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğu 1992 Maastricht Anlaşması ile sadece ekonomik değil, siyasi entegrasyon sürecine de girmiş ve “Avrupa Birliği” (AB) adını almıştır. Aynı dönemde Soğuk Savaş sona ermiş, Berlin Duvarı yıkılmış ve AB’nin genişlemesi gündeme gelmiştir. Bu nedenle bütün bu değişiklikler AB’de Akdeniz ülkeleri için de yeni bir politika oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

GAP’ın başarısızlığı, bölgedeki istikrarsızlığın yeni oluşturulacak politika kapsamında Akdeniz ülkeleri ile ilişkileri etkilememesi gerektiğini ortaya koymuştur. Özellikle Avrupa devletleri bölgenin kalkınmasına yönelik atılan adımların barışı beklememesi gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır (Lizbon Zirvesi Başkanlık Sonuçları, 1992). 1992’ye kadar İsrail ile Filistin arasındaki barışın sağlanmasına odaklanan AB, Akdeniz’de iyi ilişkilerin kurulabilmesi için bölgesel barışa önem vermiştir. Ancak bu sorunların kısa vadede çözümlenmesinin mümkün olmaması nedeniyle AB, yeni Akdeniz politikasında daha çok sosyal ve ekonomik girişimlere öncelik vermiştir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile AB’nin güvenlik kaygıları da değişmiş ve terörizm, düzensiz göç, insan kaçakçılığı gibi konular Avrupa’nın güvenlik gündeminde yerini almıştır (Aşkar Karakır & Aknur, 2015). Bu nedenle 1992 tarihli Lizbon Zirvesi’nde Akdeniz’de barış yerine sosyo - ekonomik ilişkileri güçlendirmeyi hedefleyen “Yenilenmiş Akdeniz Politikası” (YAP) kabul edilmiştir. Siyasi krizlere çözüm yerine bölge ülkeleri ile sosyal ve ekonomik farklılıkların azaltılması amacıyla işbirliğine odaklanan YAP “Akdeniz Ülkeleri ile İlişkiler” ve “Mağrip ve Ortadoğu Ülkeleri ile İlişkiler” olarak iki farklı yaklaşımla oluşturulmuştur (Lizbon Zirvesi Başkanlık Sonuçları, 1992: Madde II / 10).

Akdeniz ülkeleri ile ilişkiler Maastricht Anlaşması’nın oluşturmuş olduğu üç sütundan ‘Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’ başlığı kapsamında değerlendirilmiş, 1994 Korfu Zirvesi’nde ise Avrupa Konseyi istikrar ve güvenliğin sağlanabilmesi için AB’nin MENA ve Doğu Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerini ekonomik ve sosyal çerçevede değerlendireceğini belirtmiştir (European Parliament, 1994: Sec II (A)). Aynı yıl yapılan Essen Zirvesi’nde Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri komşu bölge olarak tanımlanırken, aynı zirvede Akdeniz “diğer komşular” olarak adlandırılmıştır. Bu kapsamda Avrupa’da barış ve güvenliğin sağlanabilmesi için Akdeniz’de de istikrarın mihenk taşı olduğu

vurgulanmış ve YAP'ın Avrupa ve Akdeniz ülkeleri arasındaki bağı daha da güçlendirmesi gerektiği dile getirilmiştir (Essen Zirvesi Başkanlığı Sonuçları, 1994: Giriş).

3.3. Avrupa – Akdeniz Ortaklığı – EuroMed (1995–2008)

1995 yılına kadar AB Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerini Avrupa güvenliği kapsamında ele almış ve bu bağlamda daha aktif ortak bir dış politika izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi AB üyelerinin ve Akdeniz ülkelerinin ilişkilerin mevcut durumunu ve geleceğini görüşmek için Cenevre'de bir zirve yapılmasını önermiştir. Özellikle ikili anlaşmalar ve ortak politika dönemlerinin ele alındığı Zirve'de Akdeniz'in bölgesel sorunları ve kâğıt üzerinde var olan girişimlerin uygulamadaki eksiklikleri üzerinde durulmuştur (Calabrese, 1997). Bu bağlamda Akdeniz'e yönelik tüm ülkelerin eşit şekilde katılımcısı olduğu, sistematik ve uygulanabilir politikaların oluşturulması konusunda mutabık kalınmıştır.

1995 Paris Zirvesi'ni takiben Barselona'da toplanan AB ve on iki Akdeniz ülkesi, (Cezayir, Kıbrıs, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Malta, Fas, Filistin Yönetimi, Suriye, Tunus ve Türkiye) Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nı kuran Barselona Deklarasyonu'nu imzalamıştır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2008). Deklarasyona göre Avrupa ve Akdeniz arasında kurulacak olan ortaklık üç aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle siyasi açıdan bölgedeki anlaşmazlıkların çözümü için taraflar arasında diyalogun artırılması hedeflenmiştir. İkinci olarak 2010 yılına kadar ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bir Akdeniz Serbest Ticaret Bölgesi (MEFTA – Mediterranean Free Trade Area) kurulması gündeme gelmiştir. Son olarak ise diğer iki girişimden farklı olarak Barselona Süreci'nde öncelikle sosyal ve kültürel işbirliğinin artırılmasına yönelik gereklilik vurgulanmıştır (Barselona Deklarasyonu, 1995).

MEFTA'nın kurulmasına yönelik olarak bazı Akdeniz ülkeleri ile Katılım Anlaşmaları imzalanmış ve karşılıklı ticaret yapan ülkelerde gümrükler düşürülmüştür. EuroMed sürecinin en önemli ayağını ekonomi oluşturmaktadır. Bu bağlamda Akdeniz ülkelerinde ihracatın artırılması ile iki bölge arasında ekonomik farklılıkların azaltılacağı öngörülmüştür (Vallelersundi, 2004: 146). Öte yandan AB sivil toplum örgütleri vasıtasıyla Avrupa ve Akdeniz arasında köprü kurulmasını ve sosyal, kültürel diyalogun artırılmasını hedeflemektedir. Ekonomik ve sosyal yönü ile EuroMed, Yenilenmiş Akdeniz Politikasını revize etmiş; coğrafi olarak genişlemiş ve derinleşmiş AB'in Akdeniz'e yönelik daha kurumsal ve aktif bir politika izlemesine olanak vermiştir (Emerson, 2005).

YAP'dan farklı olarak EuroMed, bölgede süregelen İsrail - Filistin çatışmasının çözümlenmesine ve bu bağlamda "Barselona Ruhü" ile tüm ortaklar arasında öncelikle diyalogun artırılmasına önem vermiştir. Sadece iki farklı bölgeyi değil Akdeniz ülkelerini de birbirlerine bağlayarak bölgedeki krizi çözmeyi hedeflemiştir (Madrid Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 1995). Böylece EuroMed hem ekonomik hem de siyasi anlamda bölgeyi yeniden şekillendirmeyi hedeflese de başarılı olamamıştır. Özellikle EuroMed'in Ortadoğu ayağı siyasi krizlerin yoğunluklu olduğu bir bölge olması ve 2000'lerin başında meydana gelen İntifada ile barış sürecinin bozulması Barcelona Süreci'ni de etkilemiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında AB de Ortadoğu'da sert güvenlik önlemleri almaya yönelmiştir (Youngs, 2003: 426).

3.4. Avrupa Komşuluk Politikası – ENP (2004-2012)

2007'de Nicolas Sarkozy'nin Fransa Cumhurbaşkanı olması, Barselona Süreci'nin başarısız olması nedeniyle Akdeniz'e yönelik yeni girişimler gündeme gelmiştir. Seçim kampanyasının bir parçası olan ve Sarkozy'nin AB'nin Akdeniz modeli olarak ortaya çıkan 'Akdeniz için Birlik' projesi Barselona Süreci'nin uzantısı olarak görülse de siyasi ve kültürel girişimler yerine daha çok ekonomiye odaklanmıştır (Koszel, 2014:64). Fransa'nın dış işleri bakanları düzeyinde 2008'de başlattığı proje yerine 2004'te AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası gündeme gelmiştir.

Barselona Süreci'nin üç önemli olay nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandığını söylemek mümkündür. Deklarasyon girişiminin başarılı olabilmesi için bölgede siyasi istikrarın sağlanması gerektiğini belirtirken, 2000 yılında Camp David Barış görüşmelerini sonlandıran ve bölgede yeni bir krize neden olan İntifada, Barcelona ruhunu da sona erdirmiştir. Ayrıca 2001 de yaşanan terör saldırıları ve sonrasında yaşanan Irak Müdahalesi bölgeye yönelik yumuşak güvenlik yaklaşımının yerini sert güvenlik önlemlerine bırakmasına neden olmuştur (Kherbi, 2007: 16). Bu nedenle ilişkileri

tekrar canlandırmak ve Avrupa güvenliğini yeniden tanımlamak için ‘komşuluk’ kavramı gündeme gelmiştir.

2002 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi’nde Birliğe yeni katılacak ülkeler ve muhtemel genişleme gündeme gelmiş, yeni üyelerin kabulü ile AB’nin sorunlu bölgelere direkt komşu olduğu belirtilmiştir. Bu bölgelere yönelik ortak bir dış politika belirlenmesi amacı ile bu Zirve’de “Daha Geniş Avrupa: Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi” kabul edilmiştir (Kopenhag Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 2002).

Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) bölgedeki öncelikli sorunların çözümüne yönelmiş bu kapsamda MENA bölgesinden kaynaklanan terör, enerji güvenliği ve kaçakçılık gibi konuları ele almıştır. Bu bağlamda ENP Akdeniz’de Avrupa etkisinin artırılması yönünde birinci enstrüman haline gelmiş, bu sayede Akdeniz’in küresel siyasetteki krizlere ev sahipliği yapması nedeniyle AB’nin küresel bir aktör haline gelmesine katkı sağlamıştır (Samur, 2009).

Barcelona Süreci ekonomik ilişkilerin ve diyalogun artırılması ile bölgesel krizleri aşmayı hedeflerken, ENP Akdeniz ülkelerindeki istikrarın siyasi dönüşümle mümkün olduğunu vurgulamaktadır (Ateşoğlu Güney, 2008: 127). Bu kapsamda ENP AB’nin dönüştürücü gücünün bir aracıdır (Manners, 2010: 29). AB’nin dönüştürücü etkisi özellikle genişleme politikasında kendisini göstermektedir. Coğrafi olarak kendisine yakın bölgelerin Avrupa ülkeleri standartlarına ulaşması ve AB normlarını benimsemesi güvenlik açısından da AB için oldukça önemlidir. Bu kapsamda müzakereler ve adaptasyon süreçleri sonunda katılım kriterlerini sağlayan ülkeler AB üyesi haline gelmektedir. Ancak AB’nin yakın coğrafyadaki tüm ülkeleri tam üye olarak kabul etmesi mümkün değildir (Crombois, 2008: 30). Bu nedenle genişleme ile aynı amaca sahip ancak üyelik beklentisi oluşturmayan ENP Akdeniz bölgesinde siyasi ve sosyal dönüşümü sağlamaya yöneliktir.

Avrupa Birliği’nin Akdeniz politikaları yumuşak güvenlik kapsamında ele alınmaktadır. Bölgedeki siyasi anlaşmazlıklar ve silahlı çatışmaları 1970’lerden itibaren gerek ekonomik gerek sosyal gerekse siyasi işbirliği çerçevesinde çözmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bölgede birden fazla aktörün etkin olması, bölge ülkelerine yönelik askeri operasyonlarda bulunulması, tüm politikaların üyelik beklentisi oluşturmaması AB’nin öncelikli olarak kendi içindeki sorunlara yönelmesi neticesinde Akdeniz de beklenen başarıyı sağlayamamıştır.

4. Akdeniz’de NATO

Sadece yumuşak güvenlik kaygıları ile daha geniş coğrafyada, ancak yüzeysel girişimler olarak değerlendirilen AB Akdeniz politikalarının yanı sıra NATO’nun Akdeniz’deki varlığı Avrupa güvenliği açısından son derece önemlidir. NATO Soğuk Savaş süresince Avrupa’ya ve ABD’ye yönelik Sovyetler Birliği’nden gelebilecek tehditlere odaklanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş’ın sonlanması NATO’nun varlığına yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda 1991 yılında Roma’da gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde NATO’nun Yeni Stratejik Kavramı kabul edilmiştir (Gürkaynak, 2004: 125). Bu kavrama göre sadece Avrupa’da değil dünyanın geri kalan bölgelerinde de barışın ve istikrarın sağlanması için kolektif güvenliğe katkı sağlayacak yeni üyelerin kabulü ile NATO’nun Doğu’ya doğru genişlemesi gündeme gelmiştir (Gürkaynak, 2004: 127)

4.1. NATO - Akdeniz İlişkilerinin Temel Dinamikleri

Özellikle Sovyet tehdidinin doğrudan Akdeniz üzerinden olmaması nedeniyle Soğuk Savaş süresince NATO, bölge ülkeleri ile ilişkilerine yoğunlaşmamıştır. Öte yandan NATO – Akdeniz ilişkilerinin 1960’lara dayandığını söylemek mümkündür. NATO içinde Ortadoğu ve Mağrip ülkeleri çalışma grupları oluşturulmuş, bu gruplar hem siyasi düzeyde kısıtlı kaldığı hem de geçici oldukları için etkili olamamışlardır (Winrow, 2000: 179).

1967 yılında hazırlanan ve Harmel Raporu olarak da bilinen NATO’nun Gelecekteki Görevlerine İlişkin Rapor’da Akdeniz’in önemine yer verilmiş; Yumuşama döneminin de etkisi ile caydırıcılığın yanı sıra diyalog ve işbirliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ileri vadede Doğu - Batı gerginliğinin azaltılması ve Avrupa’da yer alan siyasi sorunların aşılması için siyasi ve askeri iki hedef belirlenmiştir (BİLGESAM, 2010). Çatışmayı ortadan kaldırmak için hem Doğu’nun hem de Batı’nın karşılıklı olarak kuvvet indirimi siyasi hedefi oluştururken; Akdeniz başta olmak üzere

Avrupa – Atlantik güvenliği açısından hassas yerlerin savunulması askeri hedefi oluşturmaktadır (NATO, 1999a).

1990'lara gelindiğinde, kitle imha silahlarının kullanımının artması ile NATO'ya bağlı Akdeniz çalışma grupları bölgede yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkmaya başladığını belirtmiştir. Özellikle radikalizmin artışı ile Kuzey Afrika'da istikrarsızlıkların ortaya çıktığını ve Güney Avrupa'da yer alan müttefiklerin Akdeniz'de ortaya çıkan risklere karşı daha duyarlı ve dikkatli olmaları konusunda NATO'ya çağrı yaptıklarını belirtmiştir. 1994 yılında yapılan Kuzey Atlantik Zirvesi'nde İtalya ve İspanya Akdeniz'de ortaya çıkan bölgesel çatışmaların Avrupa güvenliğine ve NATO müttefiklerine tehdit oluşturduğunu dile getirmiş; 1991 yılında kabul edilen Yeni Stratejik Kavramı'na göre Ortadoğu ve Güney Akdeniz'in Avrupa güvenliği kapsamında NATO'nun görev alanında olduğunu belirtmişlerdir (NATO Headquarters, 1994).

1991 yılında ilan edilen ve NATO'nun askeri politikasını güncelleyen Yeni Stratejik Kavram sadece yeni üyelerin kabulünü değil aynı zamanda NATO'nun gelecek politika ve girişimlerini de içermektedir. Bu belgede tehdit yerine risk algılaması ön plana çıkarken; siyasal, sosyal, çevresel ve savunma gibi konular da güvenlik kapsamına alınmıştır (NATO: 1991). Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile gerilimi düşürmek ve olası çatışmaları önlemek amacıyla NATO "Diyalog, İşbirliği ve Kolektif Savunma"ya dayalı yaklaşımı benimsemiştir (Gürkaynak, 2004: 126).

Yeni Stratejik Kavram içinde diyalog, işbirliği ve kolektif güvenlik yaklaşımı eski Sovyet ülkelere yönelik olarak geliştirilmiş ve askeri yöntemler yerine devletlerarası iletişimi artırarak risk ve tehdit algısını en aza indirmeyi hedeflemiştir. Aynı şekilde AB'nin 1992 yılında yayınlamış olduğu Petersberg Bildirisi kapsamında, insani yardım ve barışın korunması gibi konularda Batı Avrupa Birliği'nden destek alınmaktadır (Erhan & Akçay, 2017: 242). Literatürde Petersberg Görevleri olarak da yer alan Petersberg Bildirisi güvenliğin sağlanması ve korunması, doğal afetlerde sivil halka destek verilmesi, ateşkes ve sınır konularını kapsamaktadır (Gürkaynak, 2004: 196).

Güvenliğin sağlanması ve barışın korunması konularında hem AB'nin hem de NATO'nun girişimleri göstermiştir ki; klasik sert güvenlik ve askeri önlemler yerini yumuşak güvenlik ve insani yaklaşıma bırakmıştır. 1994 yılında yapılan NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde eski Sovyet ülkelerinin de dahil edildiği Barış İçin Ortaklık adıyla yeni bir oluşum meydana gelmiştir (Borawski, 1995: 233). Ancak aynı Zirve'de İtalya ve İspanya Akdeniz'e yönelik endişelerini dile getirmiş ve NATO'yu Akdeniz ülkeleriyle daha yakın ilişki içinde bulunmaya davet etmişlerdir.

4.2. 1994 NATO Akdeniz Diyalogu

İtalya ve İspanya'nın Akdeniz'in Avrupa güvenliği için riskler barındırdığını, radikalizmin yükselerek bölgede istikrarsızlığa neden olabileceğini belirtmesi üzerinde NATO, 1994'te Akdeniz Diyalogunu başlatmıştır. Yeni Stratejik Konsept ve Petersberg Görevlerine benzer şekilde bölgesel işbirliğini geliştirmeyi hedefleyen Diyalogda NATO üyesi olmayan yedi Akdeniz ülkesi (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus) yer almaktadır (Razoux, 2008). Diyalog, MENA bölgesinde artan radikalizm ve kitle imha silahı kullanımının artması, demografik baskılar neticesinde NATO'nun bölgedeki politika ve faaliyetlerine uygun zemin hazırlarken öte yandan bu ülkelerdeki risk olasılıkları ve bölgedeki güvenlik ihtiyaçlarını belirlemeyi de hedeflemektedir (Masala, 2005).

Avrupa ülkeleri ve ABD başlatılan bu girişimi memnuniyetle karşılamış, siyasal diyalogun ve bilgi paylaşımının bölgede işbirliğini teşvik edeceğini düşünmüşlerdir (Said, 2004). Akdeniz Diyalogu siyasi bir girişim olmakla birlikte öncelikle bölge ülkelerinin NATO algısını değiştirmeyi ve böylelikle gelecek ittifakları güçlendirmeyi hedeflemektedir. Yumuşak güvenlik kapsamında ve yumuşak güç araçlarının kullanılması NATO'nun Akdeniz politikalarının temelini oluşturmaktadır. Akdeniz'de güvensizliğin ve risklerin ortadan kaldırılması ile sadece Avrupa'da değil geniş bir coğrafi alanda istikrarın sağlanması anlamına gelmektedir. NATO için Akdeniz iki farklı dünyanın çatışma merkezidir (Razoux,2008: 6).

1995'de Diyalog ülkeleri ve NATO temsilcileri bir araya gelmiş, Akdeniz'de ortak çıkar alanlarını gözden geçirerek düzenli aralıklarla bir araya gelmesine karar verilmiştir. 1996'da yapılan ikinci toplantıda Akdeniz'de siyasi, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması, barışın korunması

ve bölgesel işbirliğinin artırılmasına yönelik adımlar atılması konusunda taraflar mutabık kalmışlardır. (Winrow, 2000: 169).

Daha çok siyasi çerçevede yapılan görüşmeler ve Diyalog ülkelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması öncelikli hedef olmakla birlikte Diyalog, askeri girişimleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda 1997 yılında yapılan NATO Madrid Zirvesi'nde Akdeniz İşbirliği Grubu kurulmuş ve Zirve'de Diyalog ülkelerinin savunma politikalarının güncellenmesi, kriz güçlerinin oluşturulması ve NATO'nun bu ülkelerde askeri eğitim ve tatbikat yapması gündeme gelmiştir (NATO, 1997).

Özellikle 1999'da güncellenen Stratejik Konsept ile "Geniş Güvenlik" tanımı gündeme gelmiş ve sadece savunma değil aynı zamanda siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel konuların da güvenlik kapsamında ele alınması gerekliliği belirtilmiştir. Terörizm, insan hakları ihlalleri, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, etnik çatışma gibi yeni riskler açısından Akdeniz'in önemi vurgulanmıştır (NATO, 1999b).

4.3. 2004 İstanbul İşbirliği Girişimi – İİG

Soğuk Savaş sonrasında Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile Yeni Stratejik Konseptini açıklayan NATO bu çerçevede askeri bir ittifaktan daha çok siyasi girişimlere ağırlık vermeye başlamıştır. Böylece askeri müttefiklik yerini giderek siyasi ortaklığa bırakmıştır.

2004'te İstanbul'da yapılan NATO Devlet Başkanları Zirvesi'nde özellikle Akdeniz ve Ortadoğu'ya yönelik girişimler de aynı yaklaşımla ele alınmıştır. Ancak terörizm, ortak savunma ve müşterek askeri eğitim gibi üç ana başlık etrafında şekillenmesi sonrasında ortaklaşa güvenlik gündeme gelmiştir (Said, 2004).

Aynı dönemde AB'nin öncülük ettiği Barselona Süreci ve Komşuluk Politikası gündemde olduğu için bu zirvede Akdeniz Diyalogunun çerçevesi belirlenmiş, İstanbul İşbirliği Girişimi (İİG) ile bir adım öteye götürülerek işbirliği yerini ortaklığa bırakmıştır. Bu kapsamda Barselona Süreci'nden farklı olarak Girişim siyasi diyalogun yanı sıra terörizm ile mücadele, istihbarat paylaşımı, sivil - asker ilişkileri, sınır güvenliği ve kitle imha silahları gibi teknik konuları da kapsamaktadır (Lesser & Brandsma, 2018:22).

İİG Akdeniz ilişkilerinde NATO'yu bir öncüden daha çok bir stratejik ortak haline getirmiştir. Özellikle savunma ve güvenlik konusunda her iki tarafa da sorumluluk yükleyen İİG, NATO'nun Diyalog ülkelerini yönlendirmek yerine bu ülkelerle ortaklaşa hareket edeceğini göstermesi açısından önemlidir. Çift yönlü olan bu girişim ile Akdeniz ülkelerinin de süreci benimseyeceği ve bu sayede Akdeniz'de güvenlik riskinin en aza ineceği düşünülmüştür.

Ancak bu dönemde 2003 Irak Müdahalesi ile değişen uluslararası konjonktür ve ABD ile NATO arasındaki ilişkinin Diyalog ülkelerinde tedirginlik oluşturması nedeniyle İİG beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Özellikle bölgede İsrail ve Filistin arasında devam eden çatışmalar bölge ülkelerinin NATO'dan beklentisini yükseltmiş, NATO'nun bu konuda adım atmaması ise bu ülkeleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Tarafların girişim ve birbirleri hakkındaki farklı algıları da bu başarısızlığın diğer bir nedeni olarak sayılabilir.

5. Sonuç

Akdeniz bölgesi bir çok kültüre ve siyasi yapıya ev sahipliği yapan bir bölge olması nedeniyle çatışmalara meyilli bir bölgedir. Gerek AB gerekse NATO bölgeyi Avrupa güvenliği için son derece önemli görmektedir. Ancak Soğuk Savaş süresince NATO ve Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği'ne odaklanmış ve Akdeniz'e yönelik ciddi girişimlerde bulunmamışlardır.

Soğuk Savaş'ın sonlanması ve yeni tehdit unsurlarının ortaya çıkması ile NATO ve AB Akdeniz'e yönelmiş ve eş zamanlı politikalar oluşturmuşlardır. Akdeniz'de güvenlik ihtiyacını ortaya çıkaran sebepler benzerlik gösterirken, AB ve NATO'nun Akdeniz politikaları farklılık göstermektedir.

AB bölgedeki istikrarsızlığın kaynağının düşük sosyo – ekonomik olanaklar olduğunu belirterek Akdeniz ülkelerinin ekonomik ve siyasi dönüşümüne ağırlık vermiştir. Bu nedenle özellikle

Barcelona Süreci ve Komşuluk Politikası ekonomik yardım, ticaretin geliştirilmesi ve ortaklık anlaşmaları ile bölgenin ekonomisinin gelişmesini ve refah seviyesinin yükselmesini hedeflemektedir.

Diğer taraftan ekonomik nedenlerin yanı sıra AB Akdeniz’de Avrupa norm ve değerlerinin bu ülkeler tarafından benimsenmesi ile hem siyasi hem sosyal istikrarı sağlanmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda karşılıklı anlaşmalarla Akdeniz ülkelerinden öğrencilerin Avrupa’da çeşitli programlara katılması, bu ülkelere sosyal programlar yapılması gibi girişimlerle bölgeyi AB standartlarına yaklaştırmak istemiştir.

NATO ise Soğuk Savaş sonrasında benimsediği Yeni Stratejik Konsepte göre görev alanını ve güvenlik tehditlerini yeniden tanımlamıştır. Bu kapsamda yumuşak güvenlik NATO’nun gündeminde yer almıştır. Ancak güven artırıcı önlemler klasik askeri yaklaşım yerine siyasi etkileşimi ve şeffaflığı öngörmektedir. Öncelikle eski Sovyet ülkelerine yönelik olan bu yaklaşım Akdeniz’e de genişletilmiş ve bu ülkelerle işbirliğinin artırılmasına yönelik adımlar atılmıştır.

Akdeniz Diyalogu ve daha sonra İİG NATO’nun bölgeye yönelik atmış olduğu en önemli adımlardır. 1994’te yapılan ilk toplantıda askeri yaklaşımdan uzak duran NATO ve Diyalog ülkeleri zamanla ortak güvenlik kapsamında savunma alanında da işbirliği yapılması konusunda anlaşmışlar, siyasi işbirliğini savunma alanına da genişletmişlerdir.

Ancak Filistin’de yaşanan İntifada, AB ile NATO’nun İsrail – Filistin anlaşmazlığında Arap ülkelerinin beklentilerini karşılamaması ve daha sonra ABD’nin Irak Müdahalesi Akdeniz ülkelerinin özellikle NATO’ya daha da tereddütlü yaklaşmasına neden olmuştur. Ayrıca bölgede barışın sağlanamaması, AB’nin Akdeniz ülkelerinin siyasi ve ekonomik farklılıklarını göz önünde bulundurmeyen politikalar izlemesi ve bölge barışı yerine Avrupa güvenliğine odaklanması da AB’nin Akdeniz politikalarının başarısız olmasının nedenleri arasında sayılabilir.

Bu çerçevede AB ve NATO’nun Akdeniz politikaları ele alınarak bölgenin daha spesifik ve Ortadoğu’dan bağımsız bir yaklaşıma ihtiyacı olduğu söylenebilir. Siyasi işbirliğine odaklanarak savunma ihtiyaçlarını göz ardı etmek bölgedeki tehdit unsurlarının ortadan kaldırılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu çerçevede ortak güvenlik kapsamında “ortaklaşa” savunma politikası ve bölge devletlerine bölge güvenliğinde söz hakkı verilmesi böyle bir girişimin daha başarılı olacağını göstermektedir.

Bölgeye yönelik atılacak adımların öncelikle çatışmaları sonlandırmak, siyasi anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak ve bölge ülkelerinde de güvenliği sağlamak amaçlarını taşıması gerekmektedir. Ayrıca her ülkenin ekonomik, siyasi ve savunma ihtiyaçlarının farklı olduğunu gözeterek, farklı politika ve girişimler uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

AŞKAR KARAKIR, İ. & AKNUR, M. (2015). Arap-İsrail Çatışmasının Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikalarına Etkisi. (Ed. Uğur Burç YILDIZ) *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler* içinde (13 – 40). Ankara: Nobel.

ATEŞOĞLU GÜNEY, N. (2008). "The Region-Building Practices of the EU in the Mediterranean: The EMP and ENP, What is Next?", *European Security*, 17:1, 123-139, DOI: 10.1080/09662830802503789

AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE DELEGASYONU, (2008). "Barselona süreci: Akdeniz için Birlik" Girişimi Başlatıldı. <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/barselona-sureci-akdeniz-icin-birlik-girisimi-baslatildi-5580> Erişim Tarihi 20.05.2019.

BARBÉ, E., & JOHANSSON-NOGUÉS, E. (2008). "The EU as a Modest 'Force for Good': The European Neighbourhood Policy", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 84(1), 81-96.

BARCELONA DEKLARASYONU, (1995). https://ec.europa.eu/research/iscep/pdf/policy/barcelona_declaration.pdf Erişim Tarihi 11.05.2019.

BİLGESAM, (2010). Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler. Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, BİLGESAM. <http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.XVvxmegzIU> Erişim Tarihi 15.08.2019.

BORAWSKI, J. (1995). "Partnership for Peace and Beyond", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 71(2), 233-246.

BRAYTON, A. A. (1980). "Confidence-Building Measures in European Security", *The World Today*, Vol. 36, no. 10, 1980, pp. 382–391.

CALABRESE, J. (1997). "Beyond Barcelona: The Politics of the Euro-Mediterranean Partnership", *European Security*, 6:4, 86-110, DOI:10.1080/09662839708407340

CROMBOIS, J. (2008). "The ENP and EU Actions in Conflict Management: Comparing between Eastern Europe and the Maghreb", *Perspectives*, 16(2), 29-51.

EMERSON, M. (2005). *Democratisation in the European neighbourhood*. CEPS.

ERHAN, Ç. & AKÇAY, E.Y. (2017). AB, NATO ve Türkiye İlişkileri. (Belgin AKÇAY & Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE Ed.) *Yarım Asrın Ardından Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (237 - 250). Ankara: Seçkin.

ESSEN ZİRVESİ BAŞKANLIĞI SONUÇLARI, (1994). <http://aei.pitt.edu/1447/> Erişim Tarihi 11.05.2019.

EUROPEAN COMMUNITIES, (1972). *Bulletin of the European Communities*. October 1972, No 10. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. "Statement from the Paris Summit", p. 14-26. http://aei.pitt.edu/1919/2/paris_1972_communique.pdf Erişim Tarihi 08.05.2019.

EUROPEAN PARLIAMENT, (1994). *European Council At Corfu 24 - 25 June 1994 Presidency Conclusions*. http://www.europarl.europa.eu/summits/cor1_en.htm Erişim Tarihi 10.05.2019.

FATIC, A. (2002). *Conventional And Unconventional - 'Hard' And 'Soft' Security: The Distinction*. SEER: *Journal for Labour and Social Affairs in the Eastern Europe*, 5(3), 93-98.

FIRAT, M. (2009). *Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 64, Sayı: 1, s. 115-163.

GÜRKAYNAK, M. (2004). *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*. Ankara: Asil Yayınları.

HOLMES, J.W. (1996). Italy: In the Mediterranean, but of It ?, *Mediterranean Politics*, 1:2, 176-192. DOI: 10.1080/13629399608414578

ISAAC, S.K., & KARES, H. E. (2017). “The European Community Framing of the Mediterranean (1970-1990)”. *Medreset Working Papers*, No:1, April.

KAUSCH, K., & YOUNGS, R. (2009). “The End of the 'Euro-Mediterranean Vision'”. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 85(5), 963-975.

KERIKMÄE, T., & CHOCHIA, A. (Eds.). (2016). *Political and legal perspectives of the EU Eastern Partnership policy*. Springer International Publishing.

KHERBI, A. (2007). *Development's Security: A New Perspective on International Security*. *Harvard International Review*, 29(3), 14-18.

KING, R. (1996). “Migration and Development in the Mediterranean Region.” *Geography*, 81(1), 3-14.

KOPENHAG ZİRVESİ BAŞKANLIK SONUÇ BİLDİRGESİ, (2002). <https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf> Erişim Tarihi 11.05.2019.

KOSZEL, B. (2014). “The Union for the Mediterranean in the policy of France and Germany”. *Rocznik Integracji Europejskiej*, (8), 63-80.

KUMAR, V. (2003). “A Critical Methodology of Globalization: Politics of the 21st Century?”. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 10(2), 87-111. doi:10.2979/gls.2003.10.2.87

LIA, B. (1999) *Security Challenges in Europe's Mediterranean Periphery - Perspectives and Policy Dilemmas*, *European Security*, 8:4, 27-56, DOI: 10.1080/09662839908407426

LESSER, I., BRANDSMA, C., BASAGNI, L., & LÉTÉ, B. (2018). “The Future of NATO's Mediterranean Dialogue: Perspectives On Security, Strategy And Partnership”. *The German Marshall Fund of United States Reports*. <http://www.gmfus.org/publications/future-natos-mediterranean-dialogue> Erişim Tarihi 28.05.2019.

LİZBON ZİRVESİ BAŞKANLIK SONUÇLARI, (1992). <http://aei.pitt.edu/1420/> Erişim Tarihi 11.05.2019.

LOPEZ, H. T., & ALMEIDA, I. (2017). “The Mediterranean: The Asian and African Roots of the Cradle of Civilization. Mediterranean Identities- Environment, Society, Culture.” DOI:10.5772/intechopen.69363

MADRİD ZİRVESİ BAŞKANLIK SONUÇ BİLDİRGESİ, (1995). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_95_9 Erişim Tarihi 11.05.2019.

MANNERS, I. (2010). *As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy*. In: Whitman R.G., Wolff S. (eds) *The European Neighbourhood Policy in Perspective*. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, London.

MASALA, C. (2005). “Artan Beklentiler. Nato ve Ortadoğu”, *NATO Dergisi*. Kış,2005. <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html> Erişim Tarihi 08.05.2019.

MUSAOĞLU, N. (2006). “Fransa'nın Ortadoğu Politikası”, *Ortadoğu Yıllığı*, 483 – 498.

NATO HEADQUARTERS, (1994). *Final Communiqué NATO M-NAC-2(94)116*. Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council. <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c941201a.htm> Erişim Tarihi 22.04.2019.

NATO, (1991). *The Alliance's New Strategic Concept*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm? Erişim Tarihi 04.07.2019.

NATO, (1997). *NATO Summit: Madrid, Spain. 8-9 July 1997*. <https://www.nato.int/docu/comm/1997/970708/home.htm> Erişim Tarihi 10.05.2019.

NATO, (1999b). The Alliance's Strategic Concept. Press Release NAC-S(99) 65, Issued 24 April 1999. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm Erişim Tarihi 18.08.2019.

NATO, (1999a). The Harmel Report : Full Reports by The Rapporteurs On The Future Tasks Of The Alliance. NATO Archives , May 1999. http://www.bits.de/NRANEU/nato-strategy/Harmel_Report_complete.pdf Erişim Tarihi 15.08.2019.

RAZOUX, P. (2008). The NATO Mediterranean Dialogue at a Crossroads Research Paper: Research Division - NATO Defense College, Rome - No. 35 - April. https://www.files.ethz.ch/isn/55304/rp_35_eng.pdf Erişim Tarihi 12.06.2019.

SAID, M. K. (2004). “NATO’nun Akdeniz Diyaloğu ile ilgili Bir Değerlendirme”, NATO Dergisi, Kış 2004. <https://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/art4.html> Erişim Tarihi 28.05.2019.

SAMUR, H. (2009). Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. KİŞ-2009 C.8 S.27 (018-035) ISSN:1304-0278

SPENCER, C. (1997). Building confidence in the Mediterranean. Mediterranean Politics, 2:2, 23-48, DOI: 10.1080/13629399708414618

SPENCER, C. (2002). The EU as a Security Actor in the Mediterranean: Problems and Prospects. Connections, 1(2), 135-142.

SULLIVAN, A.T. (1999). “The West, Mediterranean Islam and the Search for a New Beginning”, Middle East Policy Council, Volume VII, Number 1. <https://www.mepc.org/journal/west-mediterranean-islam-and-search-new-beginning> Erişim Tarihi 07.05.2019.

TSOUKALIS, L. (1977). “The EEC and the Mediterranean: Is 'Global' Policy a Misnomer?”, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), 53(3), 422-438. doi:10.2307/2615313

VALLELERSUNDI, A. (2004). “The Barcelona Process: A Euro-Mediterranean North-South Partnership”, Georgetown Journal of International Affairs, 5(1), 145-151. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/43133605>

WINROW, G.M. (2000). “Dialogue With the Mediterranean: The Role of NATO's Mediterranean Initiative”, New York & London: Garland Publishing, Inc.

YOUNGS, R. (2003). “European Approaches to Security in the Mediterranean”, Middle East Journal, 57(3), 414-431.